

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Yıl / Year	: 2022	Makale Geliş / Received	: 19.09.2022
Cilt / Volume	: 6	Yayınlama / Published	: 30.11.2022
Sayı / Issue	: 24	Article Type/Makale Türü	: Araştırma Makalesi / Research Article
ss / pp	: 445-456		http://dx.doi.org/10.37242/pejoss.4259

Öğr. Gör. Dr. Mert EREKMEKÇİ

<https://orcid.org/0000-0002-7165-8884>

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Batman / TÜRKİYE

KÜRESELLEŞMENİN GÖLGESİNDE YENİ SİYASET BİÇİMLERİ: KİMLİK SİYASETİNİN GELİŞİMİ

NEW FORMS OF POLITICS IN THE SHADOW OF GLOBALIZATION: THE DEVELOPMENT OF IDENTITY POLITICS

ÖZET

Bu makale, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni politiklardan ayırmlaştırıcı kimlik siyaseti konusunu ele almaktadır. Çalışmanın odak noktası; küreselleşme sürecinde ortaya çıkan politik, ekonomik, kültürel ve sosyal dönüşümlerin mevcut toplumsal yapılar üzerinde aşındırıcı etkiler yaratması ve bu parçalanmanın alt kültürlerle birlikte alt kimliklerin kendi kimlikleri özelinde siyasallaşarak politik talepler üretmeleri hususudur. Bununla birlikte modern dönemin temel siyasi öznesi olan ulus devletlerin ve onu meşrulaştıran değer ve aidiyetlerin çözülmekte olduğu, bu süreçte türdeş üniter kimliklerin yerine çoğul kimliklerin gelişmeye başladığı bunun da yeni kimliklerin tanınması, gelişmesi mücadelesi üzerinde kimlik siyasetinin ortaya çıktığı iddiasına açıklık getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Kimlik Siyaseti.

ABSTRACT

This article deals with the issue of discriminating identity politics, one of the new policies that emerged in the globalization process. The focus of the study; The issue is that the political, economic, cultural and social transformations that emerged in the process of globalization have corrosive effects on existing social structures, and this fragmentation, together with subcultures, politicizes sub-identities in their own identities and produces political demands. However, it clarifies the claim that the nation-states, which are the main political subjects of the modern era, and the values and belongings that legitimize them, are dissolving, and that in this process, plural identities have started to develop instead of homogeneous unitary identities, which in turn reveals the emergence of identity politics over the struggle for the recognition and development of new identities.

Keywords: Globalization, Identity, Identity Politics.

1. GİRİŞ

20.yy'ın son çeyreğinde iletişim teknolojileri başta olmak üzere ekonomik, politik ve kültürel alanda yaşanan baş döndürücü gelişmeler tüm dünyada ulus devletleri, iktisadi sistemleri, toplumları, kültürleri ve kimlik algılarını derinden etkilemiştir. Dünya çapında meydana gelen bu dönüşüm sürecinin merkezinde ise "küreselleşme" olgusu yer almaktadır. Küreselleşme, içinde bulunduğu zamana ve mekâna göre farklı bağlamlar üretebildiği için kesin bir tanımının yapılması güçtür. Apandurai (2008), küreselleşmeyi kültürel homojenlikle kültürel heterojenlik arasındaki çatışma olarak tanımlarken Robertson (1999:295), karmaşık toplumsal ve olgusal yapısıyla dünyanın tek merkeze sıkışması ve farklılıkların bir aradalığı olarak tanımlamaktadır. Harvey için ise küreselleşme "zamansal ve mekânsal" düzlemin sıkışması olarak yorumlanmıştır (1999:137).

Küreselleşme çok boyutlu, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olduğu kadar içinde türdeşlik-çoğulculuk, yerellik-küresellik gibi paradoksal birliktelikleri de barındırmaktadır (Bokser-Liwerant, 2002:253). Örneğin, günümüzde küresel dinamiklerin etkisiyle bir yandan ulus devlet anlayışı ve türdeş millet imajınasyonu aşılırken etnik gruplar, farklı çıkar grupları veya örgütleri artan kimlik farkındalıkları temelinde içinde buldukları toplumdan ayrılarak siyasallaşmaktadırlar. Bu çerçevede kültürel ve kimlik temelli farklılıkları temel alan siyasi anlayışların siyasal ve toplumsal alanda belirginleştiği söylenebilir.

Günümüz siyasi arenasında etnik kimlik, cinsel kimlik, dinsel kimlik gibi farklı kimliklerin etkinlikleri ve görünürlükleri hızla artmaktadır. Ancak siyasal alanda etkinlikleri artan farklı kimliklerin taleplerinin kendilerini temsil hususundan çok kendilerini siyasal bir özne olarak kabul ettirmek amacını güttükleri görülmektedir. Bu anlayış, “kimlik siyaseti” olarak adlandırılan yeni bir siyaset biçimini ortaya çıkarmıştır. Kimlik siyasetinin içerdiği kavramlardan hareketle “kimlik” ve “siyaset” olmak üzere iki ana bileşenden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Kimlik, bireyin toplumsal ve bireysel olarak kendi pozisyonunu tanımlamak için kullandığı içsel ve çevresel referansların bir kesişimidir. Biyolojik, kültürel, dinsel, siyasal, psikolojik olmak üzere farklı boyutlara sahiptir (Castells, 2006:14). Kimliğin çok boyutlu bir inşa olmasının yanında kimlik inşa süreçlerinin dinamik toplumsal yapı içinde gerçekleşmesi kimliğin değişken doğasına işaret etmesi açısından önemlidir. Bu husus kimliğe ilişkin olarak statik bir tanım yapmayı güçleştirmektedir. Kimliğin kesin bir tanımının yapılamaması kimlik siyasetinin anlaşılması açısından bazı güçlükler yol açsa da kimlik siyaseti, kimliğin bireysel tezahürünün ötesinde kolektif kimliklerin türdeşleştirilme politikalarına karşı kendi özgünlüğünü savunma en azından kendini siyasal rakipleriyle eşit statüde konumlandırma çabasıyla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Bu noktada kimlik siyasetinin, “siyaset” kavramının içerdiği anlam paralelinde toplumdaki maddi ve manevi değerlerin paylaşımıyla da ilişkili olduğu anlaşılmaktadır (Dursun, 2002:30).

Kimlik siyaseti, oluşum ve gelişim özellikleri itibariyle modern dönemin indirgemeci anlayışına, türdeş evrimciliğe ve kültürel homojenizasyonuna bir tepki olarak geliştiği için modern dönemde ortaya çıkan, dünyayı sıkıştıran, alt kimlikleri destekleyen, siyasal otoritenin yetki alanlarını sınırlayan bir süreç olan küreselleşmeyle iç içe geçmiştir.

Küreselleşmeyle birlikte toplumda farklı kimliklerin siyasallaşması; farklılıkların görünürlüğünün artması, varlıklarının meşrulaştırılması, özgürlüklerin yayılması açısından olumlu gelişmeler olarak algılanabilir olsa da bu süreç içinde farklılıkların ayrıcalık düzeyinde konumlandırılarak diğer kültürler üzerinde bir baskı aracı olma riskini de barındırmaktadır.

Günümüzde yoğunluğu artan küresel etkilerin neticesinde küresel ölçekte kimlik temelli siyasal taleplerin artmakta ve toplumsal yapılar içinde farklılıklar temelinde ayrışmalar yaşanmaktadır. Dünya ölçeğinde yaşanan bu çatışmacı süreci, günümüzde yaşanan siyasal tartışmaları şekillendiren önemli bir tema olarak kabul etmek mümkündür. Çalışmada bu çerçevede, küreselleşme süreci ve bu süreçte ortaya çıkan kimlik siyaseti olgusu toplumsal yapı içinde gelişen değişimler ve mevcut farklılıklar dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Küreselleşmenin bir süreç olarak özellikleri, kimlik siyasetinin bu süreç içindeki konumu, küreselleşmenin ve kimlik siyasetinin diyalektik ilişkisinin etkileri ve kimlik siyasetinin gelişiminin mevcut siyasal sistemle ilgisi kuramsal düzlemde tartışılmıştır. Öncelikle konuyla ilgili kavramlar açıklanmış takiben konu kapsamında yapılmış olan araştırmalara ve düşünürlerin görüşlerine yer verilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, doküman analizi tekniğiyle elde edilen veriler doğrultusunda küreselleşme, kimlik siyaseti ve küreselleşmenin kimlik siyaseti üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

2. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme, dünyada teknolojik ve ekonomik alanda yaşanan hızlı dönüşümlere koşut ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal yapılarda meydana gelen değişimleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Küreselleşme kavramı İngilizcede “global” sözcüğünden türemiş olup aynı zamanda yek pare, bütünleşme anlamını da içermektedir (Kiper, 2004: 60-61). Benzer şekilde Hall, küreselleşmeyi sınırları aşan, toplumları yeni zamanda ve mekânda bir araya getiren bir süreç olarak tanımlar (Hall, Held ve McGrew, 1992: 277). Bu anlayış küreselleşmenin Mc Luchan’ın (2001) deyimi ile dünyanın küresel bir köye dönüştüğü ve toplumların ulusları aşan hegemonik siyasal anlayış üzerinden dünya toplumuna doğru ilerlediği iddiasını yansıtmaktadır.

Dünya çapında giderek artan bağımlılık ilişkilerini, ekonomik alanda güçlenen serbest pazar anlayışını, girişimcilik ruhunu, liberal devlet anlayışını içeren küreselleşme toplumsal yapının gelişiminde yeni bir aşama, gelenekselin yıkılışı ya da yeni olanın egemenliğini ifade eden bir durum değildir. Küreselleşme, modern dünyada yaşanan hızlı değişimleri devlet-toplum ilişkisine indirgeyerek politize eden ideolojik ve ontolojik kopuş sürecidir (Keyman, 2000a:27-28).

Küreselleşme modern zamanlara ait çağdaş bir olgu olduğu kadar aynı zamanda insanlık tarihinin de bir parçasıdır (Dirlik, 2009:426). Bu anlamda küreselleşme, tarihsel sürece vurgu yapan bir kavramdır. Küreselleşme dünya toplumlarının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel boyutta farklılaşmalarının ortaya çıkardığı durumlarla ilişkili olarak şekillenen bir olgu olduğundan bütüncül bir şekilde anlaşılması için onun tarihsel gelişim sürecinin izlenmesi konu hakkında daha sağlıklı bir perspektif geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Küreselleşmenin tarihsel gelişimine dönük yapılan analizlerde küreselleşmeyi insanlık tarihi ile eş tutan görüşler olduğu gibi küreselleşmenin başlangıcını coğrafi keşiflerle birlikte başlayan sömürgecilik hareketleri olarak kabul eden, sömürgeciliğin kurumsallaşmasını takip eden süreçte gelişen emperyalist akımlarla devam eden ve ardından endüstrileşme ve teknolojik devrimlerle liberal ekonominin gelişimine bağlayan anlayışlar da vardır. Bu kapsamda Ohmae, Fukuyama ve Freidman gibi düşünürler küreselleşmeyi endüstriyel gelişim süreçleri içinde ortaya çıkan piyasa ilişkilerinin rasyonel boyutu işe ilişkili olarak ele almaktadır (Giddens, 1999: 56)

Robertson, küreselleşmenin tarihsel gelişimini oluşum, başlangıç, yükseliş, hegemonik mücadele ve belirsizlik olarak beş dönem olarak ele almaktadır. Küreselleşmenin *ilk evresi* olan oluşum evresi 15.yy'dan başlayarak 18.yy'ın ortalarına kadar uzanır. İmparatorlukların çöküşü ve ulus devletlerin tarih sahnesine çıkışını, aydınlanma ve sekülerleşme temelinde pragmatik bireycilik anlayışını kapsar. Küreselleşmenin *ikinci evresi* ise başlangıç evresidir. 18.yy ortalarından 1870'lere kadar olan zaman dilimini kapsar. Bu dönemde dünya siyasetinde ulus devlet anlayışının egemenliği, Batı dışındaki toplumlarla ilişkilerin artması temelinde bunların uluslararası topluma entegrasyonunun başlaması ve insan hakları anlayışının evrenselci bir anlayışla ulus devletlerarasında siyasi bir ilke olarak kabul edilmesi ön plandadır. *Üçüncü evresi* olarak nitelediği yükseliş dönemi 1870'lerden başlamak üzere 1920'lerin ortalarına kadar uzanır. Bu dönemde modernlik sorunsallaştırılarak tartışma konusu yapılmıştır. Ulusal ve kişisel kimliklere ilişkin aidiyet biçimlerinin tanınması, uluslararası göçe sınırlar getirilmesi, uluslararası iletişim ve etkileşimin gelişerek siyasi, ekonomik, askeri ve sportif alanlarda uluslararası küresel organizasyonların kurulması (olimpiyatlar, Nobel ödülleri vs.) ile 1914'de dünya çapında daralan pazar, üretim darboğazı, hammadde kaynaklarının paylaşılması konusunda yaşanan anlaşmazlıklar gibi nedenlerden doğan I. Dünya Savaşı'nın çıkması küreselleşmenin yükseliş döneminin ana karakteristikleri olarak sıralanabilir (Robertson, 1999: 100-101).

Hegemonya için mücadele evresi ise 1920'lerin ortalarından 1960'ların ortalarına kadar sürmüştür. Dönemin dikkat çeken gelişmeleri olarak Birleşmiş Milletlerin kurulması, II. Dünya Savaşı'nın başlayıp bitmesi, ulusal bağımsızlığa konu temel ilkelerin kabul edilmesi, atom bombasının kullanılmasını takiben insanlıkla ilgili ahlaki ve etik ilkelerin tartışılmaya açılması sayılabilir.

Küreselleşmenin beşinci evresi olan belirsizlik ilkesi ise 1960'ların ortalarından başlayan ve günümüzde de devam eden evredir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, nükleer silahların yaygınlaşması, iletişim araçlarının gelişmesi ve etkinliklerinin artması, türdeş toplum politikalarına karşın toplumlar içinde çok kültürlülük tartışmalarının yoğunluğunun artması, insan hakları hususunun küresel ölçekli bir sorun olarak ele alınması, iki kutuplu dünya düzeninin yıkılması sonrasında kapitalizmin güçlenen hegemonyasının dünyanın geleceğine ilişkin kötümser bir algıyı ortaya çıkarması gibi olgu ve süreçlerle çerçevelenebilmektedir (Robertson, 1999:99-102).

Küreselleşmenin farklı boyutlarının olması ve bu boyutların gelişimlerinin farklı zamanlarda ve farklı niteliklerde olması küreselleşmenin tarihsel gelişimine ilişkin farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmenin tarihi seyrine ilişkin farklı bakış açısı sunan yazarlardan biri de Toffler'dir. Toffler'e göre (1983: 27) küreselleşme süreci üç dalga halinde ele alınabilir. Küreselleşmenin ilk dalgası 15.yy'ın ikinci yarısından başlayarak Avrupa merkezli deniz ticaretinin gelişmesi sayesinde ticari etkinliklerin yayılması ile başlamıştır. Ticari kapitalizmin gelişmesiyle güçlenen ticaret burjuvazisi feodal beylikleri tasfiye ederek yerine kendi çıkarlarıyla uyumlu ulus devletlerin kurulmasına aracılık etmiştir. Hukukun üstünlüğü, dil ve kültür birliği, ticari çıkarlar yasal güvencelerle devlet tarafından güvence altına alınarak ticaretin ulusal pazar ölçeğinde gelişimi desteklenmiştir. Merkantalizm bu dönemin dış politikasına hâkim olan ana akımdır. Bu doğrultuda Batılı devletlerin acımasız bir sömürgecilik yarışına girerek, dünyanın farklı bölgelerindeki zenginlikleri Kıta Avrupa'sına taşımışlardır (Toffler, 1983: 53). Küreselleşmenin ikinci dalgasındaysa "sanayileşme" değişimin ve dönüşümün çekirdeğidir. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni gereksinimler kapitalizmin yapısını değiştirmiştir. Sanayinin artan kapasitesi ticaretin ulusal sınırları aşarak yeni ve güvenilir pazar ihtiyacını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk ise sömürgeciliği emperyalizme dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Toffler, küreselleşmenin üçüncü dalgasını 20.yy'da teknolojiye yaşanan köklü

değişimlerle ilişkili olarak açıklamaktadır. Bu yüzyılın başında teknolojiye yaşanan baş döndürücü gelişmelere paralel üretimin biçim değiştirmesi, dünya ölçeğinde politik, kültürel ve sosyal alanlarda devrimsel değişimlere yol açmıştır (Toffler, 1983: 86).

Küreselleşmenin tarihsel gelişimi incelendiğinde, küreselleşmenin, insanlık tarihinin biçimlenmesinde önemli etkilerinin olduğunu söylenebilir. Küreselleşmenin tarihsel gelişim çizgisi içinde, kapitalist sistemin gelişim aşamalarıyla uyumlu olarak, giderek artan oranda yayılcı bir çizgi izlemesi dikkat çekicidir. 20.yy'ın ilk çeyreğinden itibaren ise gelişim hızı artan teknolojinin de desteğini arkasına alan küreselleşme yeni bir evreye girdiği ve Amerikan emperyalizminin taşıyıcısı olduğu söylenebilir (Kongar, 2001:130-131).

Küreselleşme süreci, teknolojik gelişmelerin güç odaklarının ve üretim biçimlerinin ulus üstü bir anlayış temelinde yeniden biçimlenmesini de kapsamaktadır. Bu durum ekonomik, politik, kültürel ve sosyal etmenlerin karmaşık, düzensiz ve belirsiz bir kombinasyon oluşturacak şekilde bir araya gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu müphem sürecin anlaşılmasına dönük olarak küreselleşmenin boyutlarının değerlendirilmesi uygun bir yaklaşım olacaktır. Küreselleşme sürecinde birbiri ile ilişkili olarak teknolojik, ekonomik, siyasi, kültürel/sosyal ve çevresel olmak üzere beş ayrı boyut ayırt edilebilir (Erkan, 1998:92-94).

Teknolojik boyut özellikle 1980'li yıllardan itibaren enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan devrimsel yeniliklerin tüm dünyada geniş bir kullanım alanı bulmasıyla ilişkili olarak ele alınabilir. Enformasyon ve iletişim teknolojileri üzerinden yapılandırılmış olan yeni imkânların tüm dünyayı bir ağ gibi sarması dünyada zaman ve mekân sıkışması olgusunu ortaya çıkarmıştır. Başta sermaye piyasaları olmak üzere siyaset, kültür, ticaret ve çevre gibi pek alanda merkezinde teknolojinin yer aldığı hızlı niteliksel dönüşümler yaşanmış ve yaşanmaktadır (Giddens, 2000:24).

İletişim tabanlı teknolojilerin yeniliklerin yanında elektronik devre tasarımı, çip teknolojisinin gelişimi ve bunların mikro uygulamaları, akıllı programlarla desteklenen otomasyon teknikleri sanayi üretiminde yeni örgütlenmeleri ve anlayışları ortaya çıkartmıştır (Bozkurt, 2000: 82-83).

Teknolojik süreçlerin yeni büyüme modellerinin bir parçası olmasıyla birlikte ulusal endüstrilerin artan verimlilikleri geleneksel kısıtlayıcı para ve maliye politikaların ötesine geçerek uluslararası alanda yeni mali ilişkilerin inşasını sağlamıştır (Çelik, 2012: 67). Ancak küresel ölçekte gelişen çok uluslu mali katılım modelleri dünyada ulus üstü oluşumlara eşit entegrasyonda "iyimserlik" durumu yaratmaktan uzaktır. Çünkü günümüzde gelişmiş teknoloji üreten sınırlı sayıda çok uluslu şirket, bu piyasaları denetim altında tutarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan çok sayıda ülkenin iktisat politikalarını, uluslararası ticaret ve yatırımlarını sermayenin çıkarlarına göre manipüle edebilmektedir.

Teknolojik gelişmelerin üretim biçimlerini değiştirmesiyle birlikte işgücünün ve istihdamın da şekli değişmiştir. Emek-sermaye ilişkisi değişen iş süreçlerinin isterlerine uygun olarak yeniden yapılanmıştır. Teknolojik gelişmelerin ticari açıdan daha özgür bir dünya yarattığı doğru bir tespit olmakla birlikte toplumların tüm bileşenleri finansal, endüstriyel ve ticari alanda yaşanan değişimlerle aynı hızda ve doğrultuda eşlik edememektedir. Benzer bir durum az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin küresel sistemle bütünleşmesinde de kendini göstermektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye birikimindeki yetersizlikler, düşük eğitim seviyeleri, gelir dağılımındaki eşitsizlikler gibi olumsuzluklar bu ülkelerdeki istikrarsızlıkları besleyerek toplumlar içinde ayrışmalara neden olmaktadır. İçlerinde mağduriyet algısının geliştiği grup veya kesimlerin ise üst kimlikleriyle bağları zayıflamakta bu süreçte yeni aidiyet bağları şekillenmektedir.

Küreselleşmenin diğer boyutunu da *ekonomik boyut* oluşturmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik boyutu dünya ekonomilerinin küresel pazara entegrasyonu ilişkilidir (Aktan, 2002: 2). Ülkelerin ekonomik sistemler üzerinden yakınlaşmasında finans piyasalarının etkinliğinin ön planda olduğu görülmektedir (Giddens, 2000: 42). Bu alanda faaliyet gösteren uluslararası firmalar ve onların kontrol ettikleri teknolojiler vasıtasıyla dünya çapında güçlenen liberal ekonomi yeni oluşan uluslararası işbölümünü destekleyerek küresel dönüşüme destek olmaktadır (Aktan, 2002: 2).

Ekonomik alanda yaşanan değişimlerin dünyayı tek pazara doğru götürdüğü, iş gücü ve sermayenin yapısındaki köklü değişimlerin olarak nitelik ve nicelik açısından siyasetten hukuka pek çok alanda değişimleri de beraberinde getirdiği liberal eğilimi yazarlar tarafından iddia edilmektedir (Aktan, 2002: 2-3). Ancak Gill gibi yazarlar da küresel ölçekte yaşanan değişimlerin sadece ekonomik bağlamda ele alınmasının problemliliğini dile getirmiş, sürecin tek boyutlu değerlendirilmesinin

birbirleriyle çatışan uyumsuz, istikrarsız piyasa koşullarının nedenlerini gizleyebileceğini belirtmiştir (Gill, 1995: 404:405).

Toplumların ekonomik, kültürel ve sosyal yapılarında değişimler yol açan etkiler üreten küreselleşme aynı zamanda toplumların siyaset yapma biçimlerini etkilemekte yeni siyasi anlayışların doğmasına neden olmaktadır. Bu anlamda küreselleşmenin siyasal boyutu ulus devletin yapısında ve işleyişinde meydana gelen değişimlerin küresel değerlere göre yeniden yorumlanması şeklinde ifade edilebilir. Bazı kuramcılar bu değişimin ulus devletlerin egemenlik ve özerkliklerini zayıflattığını, bazıları ulus devletlerin yok oluş sürecine girdiğini bazıları ise farklı işlevler kazanarak varlıklarını koruduklarını ifade etmektedir.

Küreselleşmenin yarattığı siyasi boyutuna hangi perspektiften bakılırsa bakılsın küreselleşme sürecinin toplumlar ve devletler üzerinde olumu ve olumsuz etkileri meydana getirdiği açıktır. Bu çerçeveden bakıldığında ortaya çıkan yeni siyasi anlayışın devlet-toplum ve devletler arasındaki ilişkilerin evrensel ya da uluslar arası örgütlerinde müdahil olduğu bir yaklaşımı içirdiği söylenebilir (Keyman, 2000b: 24). Siyasetin bu yeni yorumunda, sivil toplumun etkinliğinin artması, çok kültürlülük, yerel yönetimlerin güçlenmesi, insan hakları, farklılıkların kabulü gibi değerlerin ön plana çıktığı görülür. Ancak bu durum bir yandan ulus devletin yaşadığı egemenlik kaybı ve sınırların aşınması üzerinden toplumları birbirine yakınlaştırırken diğer yandan da alt kimliklerin veya farklı çıkar gruplarının kendi kimlikleri özelinde siyasi talepler üretmesine olanak tanıyarak toplum içinde ayrışmalara da neden olduğu söylenebilir (Erbay, 1997: 148).

Küreselleşmenin kültürel ve sosyal boyutu kapsamında küreselleşme süreci pek çok kanaldan dünya toplumları arasındaki teması arttırarak toplumların kültürel ve sosyal yaşamlarında önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumlar küresel kültür öğelerinin etkisiyle benzeşme yaşarken bu toplumlar içindeki bazı yerel kültürler ise bu türdeşleşme etkisine karşı tepki göstererek bir değerler çatışmasına sebep olmuşlardır. Mikro milliyetçilikler şeklinde ortaya çıkan bu çatışmacı durum toplumlarda yeni tepkisel siyasi ve kültürel kimlikleri şekillendirmiştir (Huntington, 1999:22). Ancak küreselleşmenin toplumlar üzerinde yarattığı etkinin doğasının her zaman çatışmaya yol açan eğilimler içermediğine dair yaklaşımlar da mevcuttur. Bu anlayışlar, toplumlar arasında paylaşılan bilginin ve kültürün miktarının artmasıyla çoğulcu, hoş görülü, uzlaşmacı üst kimliklerin şekillenebileceğini iddia etmektedir (Erkan, 1998: 176).

Çevresel boyut kapsamında günümüzde tüm dünya ülkelerinin kapsamı farklı olsa da ciddi çevre problemleriyle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Devletlerin yüzleşmek zorunda oldukları çevre sorunlarının önemli bir boyutu da çevresel sorunların ülkelerin sınırlarını aşarak küresel bir sorun haline dönüşmesidir. Çevresel sorunların küresel büyüklüğü sorunun çözümünde küresel işbirliklerinin gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum ülkelerin karşılıklı bağımlılıklarının artmasına neden olarak küreselleşme ideolojisini güçlendirmektedir.

Küreselleşme, birbirleriyle bağlantılı ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik ve çevresel boyutlarıyla bir bütün olarak düşünüldüğünde toplumsal yaşamın tamamen kapsayan bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan manipülatif güçler ekonomik alanda temel olarak üretim biçimlerinin ve anlayışının değişmesine neden olarak iş gücü piyasasında farklılaşma, işsizlik, güvencesizlik, adaletsiz gelir dağılımı gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olarak gerek yerel gerekse uluslararası alanda mevcut sisteme karşı geniş bir güven bunalımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sürecin siyasal alandaki etkileri ise ulus devletlerin zayıflaması, yeni yönetim anlayışların ortaya çıkması, egemenliğin paylaşılması sorununun ortaya çıkması şeklinde özetlenebilir. Bu durum toplumda bazı çatışmacı anlayışların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Küreselleşmenin kültürel boyutu ise gelecek endişeleri taşıyan, kamusal alanda daha fazla görünür olmak, kendi geleceklere hakkında söz sahibi olmak isteyen grupların kimlikleri temelinde dile getirdikleri hak talepleri ulus devletler içinde gelişen mikro milliyetçi anlayışları ve yeni bir siyasi olgu olarak kimlik siyasetini kapsamaktadır.

3. KİMLİK SİYASETİ OLGUSU

Küreselleşmenin ve etkilerinin özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya toplumları üzerinde çok daha güçlü bir şekilde hissedilmeye başlamasıyla beraber küreselleşme ve küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan değişimler akademik alanda pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Kimlik ve kimlik siyasetine ilişkin olgular küreselleşme sürecinde üzerine sıklıkla değinilen konular arasındadır.

Küreselleşen dünyada arka planını kimliksel taleplerin oluşturduğu yeni siyasi yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bauman ve Lyon (2020: 95)'a göre bu yeni dönem çatışmacı bir dönemdir. Bastırılmış, asimile edilmeye çalışılmış, marjinalleştirilmiş, yok sayılmış kimliklerin başkaldırısını içerir. Aynı zamanda bu durum, farklı etnik ve dini kimliklerin yeniden keşfedilmesi, mikro milliyetçiliklerin yükselmesi ve yerel yönetimlerin güçlenmesi olgularını da kapsamaktadır. Toplumsal yapı içinde ortaya çıkan yeni kimliklerin tanınma ve hak mücadeleleri, kolektif toplumsal hareketlere yeni bir biçim vererek kimlik siyaseti anlayışını ortaya çıkarmıştır.

3.1. Kimlik ve Kimlik Siyaseti

Kimlik siyaseti bir kavram olarak değerlendirildiğinde “kimlik” ve “siyaset” olmak üzere iki temel kavramı ihtiva ettiği görülmektedir. Bu temel kavramlardan ilki “kimlik”, çok genel olarak “ben kimim”, “nereye aitim”, “çevreye nasıl uyum sağlarım” sorularına verilen cevapların kesişim kümesidir. Bu bağlamda kimliğin, psikolojik ve sosyal yönü olan bir inşa faaliyeti olduğu söylenebilir (Erikson, 1950: 242).

Bireyin kendini dünyada konumlandırması ve çevresine verdiği içsel anlamlar kimliğin bireysel yönünü oluştururken, bireyin kendini tanımlaması ve toplumsal koordinatlarını belirlemesini sağlayan sosyal ilişkileri ise kimliğin toplumsal yönünü oluşturmaktadır (Parekh, 2009: 53). Kimliğin toplumsal yapısı, onun toplumun tüm öğeleriyle bağlantılı yönünü tasvir eder. Tarihten coğrafyaya, siyasetten ekonomiye, toplumsal hafızaya kadar pek çok farklı unsurun birleşiminin yansımasıdır (Castells, 2006: 14-15).

Toplumsal yapının çok sayıda bileşenden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda onunla ilişkili olan toplumsal kimliğin de çok boyutlu olduğu açıktır. Kimlik kavramının toplumsal yapıyla ilişkili çok boyutlu bir inşa olduğu anlayışı özellikle 1960'lı yıllardan itibaren siyasal ve toplumsal alanda yaşanan değişimlerle birlikte kimliğin “kültür” kavramıyla da ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Kültür ve kimlik kavramının birbiriyle ilişkili bir düzlemde ele alınması, modern dönemde ortaya çıkan temsil krizinin etkisiyle kimliği siyasi tartışmaların merkezine taşımıştır. Kimliğin siyasi bir unsur olarak ele alınmasında kimliğin bireysel anlamlarından öte kolektif anlamı ağır basmaktadır.

Kimlik siyasetinin diğer bir bileşeni olan siyaset kavramı ise genel olarak insanların hayatlarını düzenleyen kurallar yapmak, korumak ve değiştirmek için gerekli faaliyetler olarak tanımlanabilir (Heywood, 2017: 24). Bu anlamda siyaset kavramı çatışma, uzlaşma ve rekabet gibi kavramlara içkindir. Kimlik ve siyaset kavramlarının genel düzeyde tanımlanmasından sonra kimlik siyaseti olgusunun analiz edilmesine geçilebilir.

Küreselleşme sürecinde toplumsal yapıda ortaya çıkan değişimlerden biri de aidiyet algılarında yaşanan değişimlerdir. Bu dönemde kimliğe dönük algıların sorunsallaştırılması sonucunda ortaya çıkan kimlik siyaseti, özelde bir kimliğin temsilinden çok kolektif kimliklerin üzerinden siyaset yapma anlayışına karşılık gelmektedir.

Kimlik siyaseti aynı zamanda kendini içinde yaşadığı toplumun kültürel, sosyal ve siyasal değerleriyle özdeşleştiremeyen bireylerin kendilerini ait olarak hissettikleri grupla özdeşleşerek ortaya koydukları stratejik bir tavidir (Dunn, 1988: 20-21). Burada dikkat çeken nokta, kimlik temelli olarak siyasi söylemler üreten grupların bunu kendilerini ait hissettikleri grupları özgürleştiren bir süreç olarak algılamalarıdır. Bu yaklaşım, grubun içinde bulunduğu toplumsal bütünden kopuşuna işaret ettiği için içinde ayrımlaştırıcı ve çatışmacı bir anlamda taşımaktadır (Wallerstein, 1998: 12-13). Pratikte kolektif kimliğin tanınması üzerine kurulu olan kimlik siyasetinin farklılıkların tanınması odaklı olduğu söylenebilir.

Kimlik siyasetinin tarihteki izlerini 1960'lı yıllara özgürlük ve demokrasiyi temel hareket noktası olarak ortaya çıkan farklı muhalif anlayışları birleştirmek için ortaya çıkan yeni sosyal hareketlerde bulmak mümkündür. Ancak hareket 1970'lerden itibaren bütüncül, birleştirici yapısından uzaklaşmış; çevrecilik, feminizm, siyahi hakları gibi her biri kendi özel amacına odaklı farklı hareketlere ayrılarak yoluna devam etmiştir. Bu hareket içinde yaşanan bölünme ve ayrışma deneyiminin, kimlik siyasetinin hitap ettiği kimliğin kendi farklılıkları temelinde diğerlerinden ayrıcalık talebi üretmesi ile olan benzerliği dikkat çekicidir.

Kimlik siyasetinin belirli bir kimliğin ya da farklı bir kültürün çıkarlarını merkeze alarak söylemler geliştirmesinde başat unsur modern dönemde başta kimlik algıları olmak üzere, kültürde, toplumsal dayanışmada yaşanan erozyon ve modern toplumun ekonomik ve siyasal bileşenlerinde ortaya çıkan çöküşün yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamıdır (Dunn, 1998: 25-26). Bu belirsizlik ortamında

güvenli liman arayışına giren bireyler, etnik kimlikleri, dini kimlikleri veya kültürel kimlikleri temelinde bir araya gelerek kendi gruplarının çıkarlarına ve beklentilerine öncelik verecek şekilde organize olmuşlardır.

Günümüzde modern zamanlarda ortaya çıkan toplumsal yapıların içinde bulunduğu krizin kimlik siyasetinin gelişimi ile doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Modernleşmeyle birlikte geleneksel yapının tasfiyesinin ardından modernist düşünce kendi iktidarını kurup sürdürebilmek adına yeni siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılar inşa etmiştir.

Modern dönemin siyasal alandaki alametifarikası ise ulus devlettir. Ulus devletleri modernliğin siyasal uzantıları olarak görmek mümkündür. Modern dönemde milliyetçi anlayışları üzerinden tasarlanan milli kimlikler ile milletler yaratılarak ulus devletlerin çekirdekleri oluşturulmuştur. Bu toplum mühendisliği, farklı politika ve uygulamalarla bireylerin ortak köken, kader, gelecek, tarih ve ata toprağı miti ile şekillendirilmiş üst kimliği sahiplenmeye ikna edilmesiyle mümkün olmuştur. Ancak toplumun bir arada tutulmasına yönelik olarak uygulanan politika ve eylemler her zaman toplumu oluşturan tüm kesimleri aynı anda ve aynı oranda kapsamamıştır. Toplumun hâkim kültürü ve üst kimlik anlayışı ile bütünleşemeyen, bütünleşmek istemeyen farklı kültürler yine bu politikalar aracılığıyla ötekileştirilmiş, yok sayılmış veya asimile edilmiştir. Bu süreç toplum içinde ötekileşen, dışlanan veya marjinalleşen ailenin, coğrafyanın, din ve mezhebin, ırk ve milliyetin aidiyetlerine öncelik veren alt kimlikler ve kültürler için kendi milliyetçilikleri temelinde siyasallaşmalarına yönelik motivasyon kaynağı olduğu kadar kimlik siyasetinin gelişimi içinde uygun bir zemindir (Uzun, 2016: 152).

Modernleşme sürecinde yeniden yapılandırılan kültürün indirgemeciliği, soyut evrencilik ve özcülüğe dayanan kimlik anlayışı küreselleşme süreci ile başlayan modern sonrası dönemde yoğun eleştiriler almıştır. Modern yapıların meşruiyetlerin temellerinin sorgulandığı bu dönemde eleştiri konusu olan yapıların aşınması ve yaşadıkları anlam kayıpları, modern toplum mühendisliği politikalarının kamusal alandan uzak tutmaya çalıştığı farklı kültürlerin ve alt kimliklerin hak talepleriyle güçlü bir şekilde kamusal alana çıkışını beraberinde getirmiştir. Toplumsal ve siyasal alanda yaşanan bu gelişmeler aynı zamanda kimlik siyaseti olgununun çıkışı noktasıdır.

3.2. Siyasal Bir Anlayış Olarak Kimlik Siyasetinin İşleyişi

Kimlik siyasetinin ortaya çıkışına yönelik olarak ortaya konan anlayışların ortak noktası, öncelikle grupların benimsedikleri kimliklerine yönelik olarak bir mağduriyet algısının varlığıdır. Grubun bu mağduriyeti kimliklerine dönük eşitsizlik ve baskı olduğu inancıyla pekiştirmeleri sürecin devamını oluşturur (Knouse, 2009: 765-766).

Kimlik siyaseti modern dönemin türdeş kimlik politikalarından doğan mağduriyetler üzerine kurulu olduğundan modernizmin türdeşlik, homojenlik, eşitlik adına ortaya koyduğu politikalar karşısında, yerelliği, heterojenliği ve farklılıkları savunur. Bu anlamda toplumları homojenize etmeyi amaçlayan açık ya da gizli ırkçılığa karşı insan hakları, kendi kaderini tayin hakkı gibi evrensel değerleri arkasına alan tepkisel bir anlayış içerir (Bayri, 2008: 21-22). Kimlik siyaseti bu çerçevede bir kimliğin özneleşmesi kadar o kimliğin siyasal, hukuki, ekonomik ve kültürel alanda çıkar mücadelesine konu hareket tarzıdır.

Modernizmin araçsal rasyonalizmi ve toplumsal mühendislik politikaları toplumsal alanda toplumu oluşturan tüm unsurları kapsayan ortak kader anlayışı yaratır. Bu anlayış aynı zamanda egemen kültürün evrensel boyutta kutsanması için de işlevseldir. Wallerstein'in (1992: 11-12) ulus üstü bir kurguyu işaret eden jeo kültür olarak tanımladığı bu durum, kimlik siyaseti açısından kültürel ırkçılık olarak kabul edilerek bu anlayışın yıkımına yönelik siyasal tavır bir oluşturulur

Kimlik siyasetinin siyasal hareket noktalarından bir diğeri ise modernizmin kültürel türdeşlik anlayışına dayalı olarak farklılıkların görmezlikten gelinerek şekillendirilip kamusal alana taşınan "vatandaş" algısına yöneliktir.

Vatandaş kavramı, devlet ya da birey arasındaki hak ve sorumlulukları düzenleyen bir kavramdır (Alpaslan, 2008:1). Vatandaş tanımında yer alan hakların kullanılması ve sorumlulukların yerine getirilmesi üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Vatandaşlık kapsamında bireyler, üyesi oldukları siyasal toplumun karar alma mekanizmalarına katılarak onun devamlılığını sağlarlar. Dolayısıyla vatandaşlık, siyasal bir pozisyon olduğu kadar aktif katılım da içeren bir kavramdır. Ancak küreselleşmeyle birlikte farklı kültür ve aidiyetlere sahip çok sayıda insanın yer değiştirmesi (uluslararası göç) toplumlar içinde birden fazla siyasal aidiyetin bir araya gelmesine de neden olmuştur.

Bu durum zayıflayan ulus devlet egemenliği içinde farklı kültürel, dini veya etnik kimliklerin güçlenmesi ile bir araya geldiğinde farklılıklarının bilincinde olan grupların, içinde buldukları siyasal ve hukuksal sistem içinde kendi kimlikleri temelinde özel haklar talep etmelerini gündeme getirmiştir (Pierson, 2004: 75-77). Siyasal ve hukuksal alanda ortaya çıkan bu yeni anlayış, kimlik siyasetinin temel argümanlarını temsil etmesi açısından önemlidir.

3.3. Küreselleşme Sürecinde Yeni Bir Anlayış Olarak Kimlik Siyaseti

20.yy'ın ortalarından itibaren başta teknoloji olmak üzere ekonomik, siyasi ve kültürel alanda ortaya çıkan dönüşümler tüm dünyada fiziksel ve siyasi tüm sınırları aşındırarak ulus üstü anlayışla bölgeselleşmelere yol açmıştır (Morley ve Robins, 2011: 109-111). Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni durum, parçalılıklar, belirsizlikler, farklılıklar, özgürlükler ve bağımlılıklar üzerine kurulu mekeziyetsiz bir bütünün oluşum faaliyetidir. Küreselleşmenin bu şekilde karakterize edilebilmesinin mantıklı bir sonucu olarak küreselleşmenin, modern dönemin özel mülkiyeti koruyan, rekabeti kutsayan kapitalist ideallerine, çoğulu liberal anlayışa dayalı demokrasiye ve grup kimliklerini zayıflatan evrensel değerlerle boyanmış özünde milli karakterli özelleştirilmiş bir kültüre karşı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda kimlik siyasetin günümüzde farklılıkları ön plana çıkaran siyasi bir anlayış benimsediği anlaşılmaktadır. Kimliklerin farklılıklar üzerinden inşa edilmesi ve bu kimliklerin kolektif formları ile temsilini kapsayan politikaları içeren kimlik siyaseti anlayışı küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla beraber “yerelin evrensel içinde, farklılığın aynılık içinde” (Keyman, 2000a: 30-31) eritmek amacını güden adeta küresel ağ oluşturmuştur. Ancak bu küresel ağlar içinde ortaya çıkan yeni oluşumlar birbirleriyle kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda eşit olmayan bölgeler, kentler, kasabalar yaratmıştır. Ortaya çıkan bu eşitsizlikler kimliksel bir sorun olarak kimlik siyasetinin bir argümanı olarak sorunsallaştırılmıştır (Morley ve Robins, 2011: 109:111). Bu durum küreselleşme ideolojisiyle birlikte kimlik siyaseti üzerinden bireylerin grup kimliklerine olan bağlılıklarının güçlendirilmesinde etkili olmuştur. Küresel kültürün ortaya çıkardığı karmaşık ilişkiler ağında alt ve üst kimlikler kimlik siyasetinin bir mücadele alanı olarak karşı karşıya gelmişlerdir. Bu çatışma ortamında kimliksel farklılıkların eşit haklara sahip olduğu iddiasının savunulduğu kimlik siyasetinde zaman zaman savunulan kimliğin üstünlüğüne vurgu yapan anlayışlarda ortaya çıkabilmektedir. Kimlik üstünlüğüne dayalı çelişkili yaklaşım ise toplumda ayrımcılıkla ilişkili anlayışları destekleyerek toplumsal sistemlerin birbirleriyle bütünleşmelerini engellemektedir. Toplumsal yapılar içinde ortaya çıkan bu parçalı yapının küreselleşme süreci ile ortaya çıkan çok parçalı toplumsal sistemler ile benzerlik göstermesi dikkat çekicidir. Toplumsal yapıların bu çok parçalı görünümü gruplar arasında kendi amaçlarına ulaşmak adına şiddet dâhil olmak üzere farklı yaklaşımların meşru görülmesine neden olabilmektedir (Demir, 2022: 196).

Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlarda iktidarın merkezi, türdeş yapısına yönelik eleştiriler söz konusudur. Bu eleştiriler ulus devletlerin, toplumsal ve siyasal bir aradalığın sağlanması adına milli kimlikler, ortak kader, ortak köken gibi kavramlarla toplumsal yapının çok kültürlü yapısının baskı altına alarak farklılıkların asimile etmesi noktasında yoğunlaşmaktadır. Kimlik siyaseti de olaya benzer bir açıdan yaklaşmakta iktidarın merkezi konumu ve farklılıkların baskı gördüğü anlayışını paylaşmaktadır. Konu ile ilgili olarak kimlik siyaseti iktidarın yerel olarak inşa edilmesi, birlikteliğin, bir aradalığın ise farklı iktidarlar arasında denge ile sağlanması üzerinde durmaktadır (Güngör, 2016: 260-265). Kimlik siyaseti ile ortaya konan iktidarın parçalı yapısına dair algıları küreselleşme ideolojisi içinde de görmek mümkündür. Ulusal ve uluslararası ölçekte belirsiz, karmaşık ve çatışmacı ilişkilerden doğan eşitsizlikler, güçlü hegemonik iktidarların ortaya çıkmasını engelleyerek olası anti-küreselleşme blokların gelişimini önlediğinden küreselleşme ideolojilerinin güçlü merkezi iktidarlar yerine yerel görece güçsüz iktidarları destekledikleri görülmektedir.

Kimlik siyasetinin ortaya çıkış sürecini sadece değişen ekonomik, kültürel ve siyasi şartlar içinde gelişen kimlik temelli bir hak mücadelesi olarak yorumlamak eksik bir yaklaşım olacaktır. Çünkü kimlik siyaseti aynı zamanda toplumsal grupların modern sistemin yeni durumunda var olma mücadelesidir. Bu mücadeleler, mikro milliyetçilikler, kimlik temelli ayrıcalık talepleri, radikal örgütlenmeler, Batı karşıtlığı, yabancı düşmanlığı gibi kimliksel kutuplaşmalar şeklinde yürütülmektedir.

“Biz” ve “öteki” karşıtlığına dayanan bu çekişmelerin çoğunlukla gruplar veya toplumlar arasında sınırlı kalması, küresel sistemin yarattığı çelişkiğin, kuralsızlığın, güvencesizliğin ve belirsizliğin tartışmalardan uzak kalması küresel sistemin ekonomik arka planını oluşturan neo liberal sistemin ideolojileri ile örtüşen bir durumdur.

Küreselleşmeyle birlikte siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal alanda ortaya çıkan dönüşümler tüm dünya toplumlarını değiştirmektedir. Ancak bu değişim yakın geçmişte yaşanan modernist dönüşümlerden farklı olarak aynı anda birbirleriyle karşıt süreçleri de ihtiva edecek şekilde gelişmiştir. Yerellik-ulusallık, ulusallık-küresellik, homojenlik-heterojenlik dikotomileri şeklinde gelişen bu değişim süreci aynı zamanda alt kimlik-üst kimlik, milli kimlik-etnik kimlik gibi kimliksel mücadeleleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Tartışmaların kapsamının genişlemesiyle ortaya çıkan yeni durum kimliksel mücadelelerin kimlik siyaseti alanına taşınmasına neden olmuştur.

Kimlik siyaseti kapsamında kimliksel hak talepleriyle gündeme gelen alt gruplar ile toplum içinde mevcut diğer gruplar arasında tepkisellik temelinde gelişen gerilimler alt grupların öz kimliklerine dönük bağıllıklarının arttırmakla birlikte aynı zamanda kimlik siyasetinin teorik bir sıkıntısını da ortaya koymuştur. Kolektif kimliklerin görünür kılınması adına bireysel kimliklerin baskı altına alınması olarak açıklanabilecek bu anlayış kimlik siyaseti kapsamında geliştirilen politikaların zaman zaman apolitik, hoş görüşüz bir yorum kazanmasına da zemin hazırlamıştır (Frasher, 2014: 264-269).

Küreselleşme sürecinde kimlik siyasetinin işleyişi, kimliklerin ya da farklılıkların tanınmaya yönelik etkinliklerinin bütünü olarak okunması mümkün olsa da kimlik siyaseti temelde küreselleşme sürecinde dönüşen, kuralları yeniden yazılan dünyada farklılıkların statü elde etme çabası olarak da tanımlanması mümkündür. Bu kapsamda kimlik siyaseti, modernist yapılanma süreci içinde kendine yer bulamamış olan tüm kimliklerin bu değişim sürecinde kendine daha üst bir konumda yer elde etme kaygısından ortaya çıkan bir mekanizmadır.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

“Küreselleşme” günümüz dünyasında yaşanan yapısal değişimleri ve dönüşümleri ifade etmek için kullanılan temel kavramlardan biridir. Ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal ve teknolojik alandaki değişimleri içeren bu kavram bakıldığı alana göre farklı anlamlar ve tanımlar üretebilen çok boyutlu dinamik bir süreçtir.

Modern dönemde ortaya çıkan ancak kendine has özellikleriyle modern sistemin tüm unsurlarını aşındıran küreselleşme, dünyada temas ettiği her alanda hızlı ve radikal değişimlere neden olmaktadır. Bu değişimler moderniteyle ortaya çıkan ve işlev gördüğü alanda anlam kazanmış olan çok sayıda olgu ve durumun yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Toplumsal yapının dönüşümü içinde kimliklerin yeniden inşası ve toplumda konumlandırılması günümüzde önemli bir sorun olarak üst sınırlardaki yerini korumaktadır.

Modern dönemin temel siyasi birimleri olan ulus devletler, akılcı ve rasyonel bir temeli olan kendini öteki karşısında konumlandıran homojen bir anlayış temel alınarak yaratılmıştır. Bu kapsamda ulus devletin temeli olan modern kimliklere baskıcı, farklılıkları yok sayan, tekçi bir anlam yüklenmiştir. Modern kimlik anlayışının diğer belirgin özelliği ise toplumsal yapı içindeki birincil ilişkileri ve aidiyet algılarını aşındırarak yarattığı köksüzlük duygusudur. Bu şekilde geleneksel bağlarından koparılan bireyler modern ihtiyaçlara göre tasarlanan ikincil kimlikler ve aidiyetler arasında daha esnek bir şekilde hareket edebilir hale gelmiştir. Modern dönemin araçsal rasyonalizmi ile bireylerin sadakatlerini vatandaşlık bilinci ile milli kimlikler üzerine odaklaması sağlanırken aynı zamanda toplumsal yapı içinde farklılıklar da ulus kimliği altında homojenize edilmektedir.

Modern dönemde farklılıkların benzeşmesinde, hâkim kültürün topluma egemen kılınmasında ve toplumun ortak hedeflere kanalize edilmesinde yaygın araç milliyetçi ideolojilerdir. Ortak köken, dil, din, kader birliği, vatan anlayışı, ortak semboller ve mitler gibi argümanlarla yaratılan duygular üzerinde şekillenen milliyetçi düşünceler türdeşliği ön plana çıkararak “bizi” ve aynı zamanda “ötekini” yaratmıştır. “Biz” ile kendini siyasal sistemle özdeşleştiren bireyler devlet ve millet arasındaki uyumun göstergeleridir. Ancak küreselleşmeyle birlikte modern toplumsal yapıların çözülmeye başlaması toplumda “biz” bilincini zayıflatıp modern dönemin tek boyutlu ve rasyonel olarak kurgulanmış kimlik kalıplarını kırarak daha önce yok sayılan, bastırılan kimliklerin kamusal alanda görünürlüklerini arttırmıştır.

Modern toplumun “vatandaş” olarak etiketleyerek homojenleştirdiği farklı kimlikler kendilerine özgü aidiyetleri ile tanınmak üzere seslerini yükseltmişlerdir. Küreselleşme süreci içinde modern dönemin özcü ve indirgemeci siyasi paradigmasına karşı farklılıkları önceleyen yeni anlayışları içinde barındıran yeni siyasi anlayışlar gelişmiştir. Bu anlayışlardan biri de kimlik siyasetidir. Kimlik siyaseti, bireysel kimlikleri içinde barındırıyor olsa da kolektif kimliklerin özgünlükleri temelinde bağımsız ve özgür birimler olarak siyaset sistemi içinde yer edilmeleri ideali uyarınca politikaların

üretilmesini kapsamaktadır. Etnik gruplar, cemaatler, dini örgütlenmeler, Doğu-Batı karşıtları gibi alt toplumsal birimleri içine alan çok parçalı bir oluşum görünümündedir.

Farklı kimliklerin özgünlükleri ile içinde buldukları toplumda temsil edilmeleri ve toplumsal sistem içinde daha yüksek bir statü elde etmelerini amaçlayan kimlik siyaseti küreselleşme gibi ulusal ve uluslararası düzlemde çok parçalı siyasal yapıların ve mikro kültürel sistemlerin yayılmasında etkili olmaktadır. Hak arayışı, daha fazla özgürlük, daha fazla demokrasi gibi söylemler etrafında şekillenerek toplumsal grupları kolektif harekete motive eden kimlik siyaseti modern siyasi sistemleri baskı altına alarak devletin egemenlik alanını daraltmıştır. Devletin gücünün zayıflamasıyla ortaya çıkan boşlukta özerk yönetimler, eyaletler gibi yeni egemenlik alanları gelişmiştir. Ancak bu yeni alanların kırılgan, değişken ve küresel sisteme bağımlı yapısı bunların güvenilir, ön görülebilir ve sürdürülebilir olmayan siyasi çıktılar olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun yanında toplumda gelişen parçalanmışlık, güven krizi ve belirsizlik durumu bireylerin kendi kimlikleri temelinde aidiyetlerini güçlendirerek kimlik siyaseti içinde savunmacı ve ırkçı tepkileri güçlendirmektedir. Kimlik siyaseti kapsamında mücadele radikalleşmeye kaydıkça bireysel kimlikler grup kimlikleri karşısında erimekte ve özgürlük alanları daralmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan kimlik siyasetinin bir diğer yüzü ise küresel sistemde ötekine karşı olma durumunun ulusal kimlikleri tehdit etmesi ve buna tepki olarak ulusal kimliklerin güçlenmesidir. Bu kapsamda ulusal kimliklerin “öteki” imajına duydukları nefret ve öfke artmaktadır. Günümüzde giderek artan yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığını, artan ırkçılık ve şiddeti bu kapsamda okumak mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta kimlik siyasetinin kimlikleri metalaştırması ve onun tikelliğe yaptığı aşırı vurgu nedeniyle toplumsal bütünlüğün sağlanmasına yönelik politikaları zayıflatmasıdır.

Küreselleşmenin ve kimlik siyasetinin bütüncül kimlikleri parçalayarak küreselleşme ideolojinin ekonomik sistemi olan neo liberalizmin gelişmesi için ihtiyaç duyduğu beşeri ve siyasi alt yapıyı oluşturması dolaylı yoldan da olsa kimlik siyaseti, küreselleşme ve neo liberalizmin politikalarının iç içe olduğunu ortaya koymaktadır.

Küreselleşme ve kimlik siyaseti ilişkisinde, küreselleşmenin farklılıkları adeta kutsamasının ve dünya çapında eşitsiz bölgeler yaratmasının kimlik siyasetinde de karşılığı vardır. Bu bağlamda kimlik siyaseti temsil ettiği kimliğin biricikliği üzerinden politika yaparak toplumda birbiri ile çatışan kimlikler dayalı alanları çoğaltmaktadır. Bu iki durum dünya çapında çok parçalılığı arttırarak üzerinde hareket edilebilecek olan kamusal alanı daraltmaktadır (Laclau, 2012: 46).

Küreselleşme sürecinde ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal ve teknolojik alanda ortaya çıkan değişkenlerin kimlik siyaseti ve küreselleşme söylemlerine aktarılmasıyla beraber toplumsal yapıda mevcut problemler daha derinleşmiş ve bunlara yenileri eklenmiştir. Küreselleşme ve kimlik siyaseti ile toplumsal yapılar içinde sayıları giderek artan kimlikler farklılıkları bu kapsamda örnek göstermek mümkündür. Toplumda giderek artan sayıda farklı kimlik temelli siyasi gruplaşmaların oluşması beraberinde bunların potansiyel olarak kendi ötekilerini de yaratması anlamına gelmektedir. Toplumda ortaya çıkan her öteki ise diğerinin gücü oranında potansiyel bir mağdur kimlik demektir. Bu anlamda kimlik siyasetinin modern sistemin karşıtı olmadığı tersine modern dönemdeki gibi ötekilik üzerinden kimlikler üretmek sistemin kendisini yenilemesine olanak verdiği söylenebilir. Bu nedenle bireylerin kolektif kimlik üzerinden özgürlük arayışına gitmek yerine kendi siyasi görüşleri üzerinden aidiyet geliştirerek siyasete katılmaları daha uygun bir yaklaşım olacaktır.

Küreselleşmeyle ortaya çıkan dönüşümler sonucu ortaya çıkan kimlik siyaseti gibi yaklaşımların ulusal ve uluslararası düzlemde mevcut sorunları çözmediği gibi daha da derinleştiği ortadadır. Bu süreçte ortaya çıkan çözümünde küreselleşme ideolojisi veya kimlik siyaseti içinden geliştirilen farklılıkları ön plana çıkarılmasına dayanan yaklaşımların yerine adil paylaşımı, türdeşleştirmenin yerine iletişim ve açıklığı, direnmenin yerine anlamayı ve hoşgörüyü öncelleyen yaklaşımların geliştirilmesi dünya çapında ortak paylaşım alanını genişleteceği için yeni ve barışçıl toplumsal ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak İş Konfederasyon Yayınları.
- Alpaslan, G. (2008). *Küreselleşme süresinde ulus-devlet ve vatandaşlık ilişkisi: Vatandaşlığın dönüşümü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Apandurai, A. (2008). *Küçük Sayılardan Korkmak*. (Çev., Ferit Burak Aydar). İstanbul: Timsah Kitap.
- Bauman, Z. & Lyon, D. (2020). *Akışkan Gözetim*. (Çev., Elçin Yılmaz). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bayri, H. (2008). *Türkiye’de kimlik siyaseti sorunu ve ulusal kimlik*, Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi: Erzurum.
- Bokser-Liwerant, J. (2002). Globalization and Collective Identities. *Social Compass*, 49(2), 253-271.
- Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Kimliğin Gücü*. (Çev., Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, M. Y. (2009). *Küreselleşme sürecinde seçilmiş ülkelerin kalkınma kriterlerindeki değişimin analizi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- Demir, B. (2022). Sağlık kurumlarında şiddet olgusuna bakış. Hasan Güler (Ed.). *Hasta ve Çalışan Güvenliği, Sağlık Politikaları 5* içinde (193-206). İstanbul: Medipol Üniversitesi Yayınları.
- Dirlik, A. (2009). *Kriz, Kimlik ve Siyaset*. (Çev., Sami Oğuz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dunn, R. G. (1988). *Identity Crisis: A Social Critique of Postmodernity*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Dursun, D. (2002). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta.
- Erbay, Y. (1997). *Kavram Olarak Küreselleşme, Milli Kültürler ve Küreselleşme*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: WW Norton&CO.
- Erkan, H. (1998). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Ankara: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Frasher, N. (2014). Tanınma politikasını yeniden düşünmek. Fuat Mollaer, Çev.& Ed. *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* (1. Basım) içinde (262-282). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Giddens, A. (1999). Küreselleşmenin İklimleri. *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, 12, 59-78.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gill, S. (1995). Globalization, Market Civilization and Disciplinary Neoliberalism. *Journal of International Studies*, 24(3), 404-430.
- Güngör, N. (2016). *İletişim, Kuramlar, Yaklaşımlar* (3.Baskı). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Hall, S., Held, D., & McGrew A. (Eds.)(1992). *Modernity and It's Features*. Cambridge: The Open University and Polity Press.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev., Sungur Sarvan). İstanbul: Meta Yayınları.
- Heywood, A. (2017). *Siyaset*. Buğra Kalkan (Ed.). Ankara: Tarcan Matbaası.
- Huntington, P. H. (1999). The Clash of Civilization. *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Keyman, E. F. (2000a). *Türkiye ve Radikal Demokrasi*. Bursa: Alfa Yayınları.
- Keyman, E. F. (2000b). *Küreselleşme, Devlet, Kimlik. Farklılık: Uluslar Arası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*. (Çev., Simten Coşar). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Kiper, H. P. (2004). *Küreselleşme sürecinde kentlerin tarihsel değerlerinin korunması: Türkiye-Bodrum örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Knouse, J. (2009). From Identity Politics to Ideology Politics. *Utah Law Review*, 3, 749-795.
- Kongar, E. (2001). *Küresel Terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.

- Laclau, E. (2012). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. (Çev., Ertuğrul Başer). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Morley, D ve Robins. K. (2011). *Kimlik Mekânları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar* (2.Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mc. Luchan, M. (2001). *Global Köy- 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Parekh, B. (2009). *Kimlik Politikası*. (Çev., Suat Aksoy). İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Pierson, C. (2004). *The Modern State*. London: Routledge.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme*. (Çev., Ümit Hüsrev Yolsal). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Toffler, A. (1983). *Üçüncü Dalga*. (Çev., Ali Seden). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Uzun, T. (2016). Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Doğu-Batı Dergisi*, 23, 31-154.
- Wallerstein, I. (1992). *Geopolitics and Geoculture: Essay on The World Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1998). *Jeopolitik ve Jeokültür*. (Çev., Mustafa Özel). İstanbul: İz Yayıncılık.